

Arvydas Ramonas – Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Jono Pauliaus II krikščioniškųjų studijų centro direktorius, vyriausiasis mokslo darbuotojas, profesorius, teologijos mokslų daktaras. Romos Popiežiškiosios teologijos akademijos narys, Lietuvos katalikų mokslo akademijos akademikas
Moksliniai interesai: Katalikų Bažnyčios dogminė teologija, Stačiatikių Bažnyčios teologija ir dvasingumas
El. paštas: arvydas.ramonas@ku.lt
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5132-0280>

Arvydas Ramonas – Chair of the John Paul II Centre for Christian Studies of the Faculty of Social Sciences and Humanities at Klaipėda University. Chief Researcher, Professor, Theology Ph.D. Member of Roman Pontifical Theological Academy, Academician at Lithuanian Catholic Academy of Sciences
Fields of interest: Catholic Church dogmatic theology, Orthodox theology and spirituality
E-mail: arvydas.ramonas@ku.lt
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5132-0280>

Vita Bajarova – Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Jono Pauliaus II krikščioniškųjų studijų centro studijų programos „Dvasinis konsultavimas ir asistavimas“ magistrė
Moksliniai interesai: dvasinis konsultavimas ir asistavimas
El. paštas: bajarovavita@gmail.com
 ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3773-6785>

Vita Bajarova – Master's degree in the study program “Spiritual Counseling and Assistance” at the John Paul II Christian Studies Center, Faculty of Social Sciences and Humanities, Klaipėda University
Fields of interest: spiritual counseling and assistance
E-mail: bajarovavita@gmail.com
 ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3773-6785>

Arvydas Ramonas, Vita Bajarova

Klaipėdos universitetas

OSWALDO SPENGLERIO „VAKARŲ SAULĖLYDŽIO“ PRANAŠYSTĖS FENOMENAS IR JO INTERPRETACIJOS

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas Oswaldo Spenglerio filosofinis veikalas „Vakarų saulėlydis“ ir su tuo susijęs filosofinis-kultūrinis XX a. kontekstas. Šis nevienareikšmiškai vertinamas kūrinys parašytas 1918–1922 m., taigi prieš šimtą metų, tačiau originalus jo turinys išlieka aktualus ir mūsų dienomis. Autorius analizavo pasaulinės istorijos raidos etapus, didelį dėmesį skirdamas ir Vakarų civilizacijai. Istoriją suprato kaip ciklinę vis pasikartojančio periodiškumo prasme. Istorijos įvykiai kartojasi, jie gimsta, pasiekia kulminaciją ir miršta. Šia prasme tokia idėja yra aktuali ir mūsų

dienomis, tarkime, taikos ir karo požiriu Europoje. Jau tada O. Spengleris nujautė, kad, sumenkus dvasinėms vertybėms, kils naujas karas. Taip ir atsitiko. Dabartinio Rusijos su Ukraina akivaizdoje matome, kad tikrai – istorija kartojasi. Įdomu pabrėžti, kad, anot šio autoriaus, krizės išstinka smukus dorovei ir moralinėms vertybėms. Pasak jo, krikščionybė nebegali pasiūlyti labai tvirto dvasinio pagrindo, jos skelbiamas Dievas atrodo neutralus istorijos vyksmui, nepažinus ir tolimas. Todėl iš dalies ir atsiranda nihilizmas, racionalizmas, pesimizmas, paskui ir politinis autoritarizmas, perdėtas individualizmas, garbės pamynimas, o tai ir pradeda griauti iš vidaus civilizacijos pamatus. Ne visos O. Spenglerio pranašystės išsipildė. Tiesa, kad ir dabar yra daug viso to apraiškų, bet jo pranašautas Vakarų saulėlydis išsipildė tik iš dalies, nes krikščionybė visgi neišnyko, žmogus ir šiandien ieško autentiškos tiesos, prasmės ir Dievo.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Spengleris, Vakarų kultūra, krikščionybė, pranašystės fenomenas.

Abstract

The article analyses Oswald Spengler's philosophical work *The Decline of the West*, and the related philosophical and cultural context of the 20th century. This controversial work was written a hundred years ago, between 1918 and 1922, but its original contents remain relevant today. The author analysed the stages of development of world history, paying great attention to Western civilisation. History was understood in the sense of cyclical, recurring periodicity. Historical events repeat themselves, they are born, reach a climax, and die. In this sense, the idea is still relevant today, for example, in terms of peace and war in Europe. Even then, Spengler sensed that the devaluation of spiritual values would lead to a new war. And it so happened. In the face of the current war between Russia and Ukraine, we can see that history is indeed repeating itself. It is interesting to note that, according to the author, crises occur when morality and moral values decline. According to him, Christianity can no longer offer a very solid spiritual foundation; the God it proclaims seems neutral to the course of history, unknowable and distant. This is partially why nihilism, rationalism and pessimism appear, and then political authoritarianism, excessive individualism and honorifics, which begin to destroy the foundations of civilisation from within. Not all of Spengler's prophecies have come true. It is true that there are many manifestations of all this even now; but the decline of the West that he predicted has only been partially fulfilled, because Christianity has not disappeared, and man is still searching for authentic truth, meaning and God today.

KEY WORDS: Spengler, Western culture, Christianity, prophecy phenomenon.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v33i0.2740>

Įvadas

Šiandien daugelio sričių specialistai (sociologai, politologai, psichologai, ir pan.) gana ryškiai konstatuoja, kad gyvename itin sudėtingą laiką. Ypač dėl Rusijos agresijos prieš Ukrainą patiriame tiesiog „tektoninius lūžius“ visuomenės gyvenime, kurių nebuvo nuo Antrojo pasaulinio karo laikų. Geopolitinė situacija nuolat kinta ir ji išlieka nestabili, bet kartu jaučiamas ir fundamentalių vertybių perkainojimas visame Vakarų pasaulyje. Pati krikščionybė susiduria su vis naujais iššūkiais skelbdama evangelinę žinią. Greitėjantis gyvenimo tempas, globalizacija, sekuliarizacija ir kiti panašūs reiškiniai nuolat verčia kelti klausimus apie egzistencines žmonių vertybes ir autentiškos tiesos apie gyvenimą paieškas. Būtina akcentuoti, kad jau ir XX a. visuomenė itin skaudžiai susidūrė

su tokiais itin negatyviais kultūros bei politikos reiškiniais kaip egzistencinis ateizmas, nihilizmas, materializmas, komunistinis socializmas, determinizmas ir rasisinis fašizmas, kurie prisidėjo prie dviejų pasaulinių karų, pražudžiusių ne tik milijonus gyvybių, bet ir palaidojusių bet koki žmonių tikėjimą humaniškesne ateitimi, viltį bei gyvenimo prasmės suvokimą. Tada visos taip įsivaizduojamos žmogiškosios visuomenės kūrimo galimybės ir prigimtinės teisės buvo pažeistos iš esmės, radikaliai. Bet karas vyksta ir dabar, mūsų dienomis. Tad gal tikrai yra kažkoks visuomenės raidos cikliškumas? Įvairūs ilgalaikiai ano meto Europos pokario gyventojų psichologinės sveikatos būklės „tyrimai parodė, jog karo ir politinių represijų traumas sukelia sunkius ilgalaikius, somatinius, psichologinius bei psichopatologinius padarinius“ (Gailienė 2004, 8). Tokių traumų gali būti ir dabar. Kaip tada, taip ir dabar vis garsiau kalbama apie visapusišką žmogaus gerovę: tiek fizinę, tiek psichologinę, tiek dvasinę. Visuomenės dvasinė sveikata yra reikšminga jos gerovės dalis, kuria rimčiau susidomėta tik XX a. antroje pusėje, tiesiogiai priklauso nuo dvasinės asmens gyvenimo kokybės, o „asmens dvasinė gerovė yra integralus gyvenimo kokybės gerinimo veiksnys“ (Juškienė 2016, 10). Tad visai teisėta atrodo ir dabar kelti klausimus apie gyvenimo prasmę, apie dvasines vertybes, apie ateitį ir viltis. Pagaliau apie tvarumą. Ypač krikščioniškų vertybių ir tikėjimo praktikavimas bei puoselėjimas turėtų pagerinti žmonių dvasinę ir fizinę gyvenimo kokybę, nes krikščionybei rūpi kiekvienas asmuo, jo visapusiška gerovė, garbė bei orumas, dvasinė ir psichologinė sveikata, kurią turėtų užtikrinti kiekviena demokratiška valstybė.

Vokiečių mąstytojas Oswaldas Spengleris XX a. pradžioje savotiškai išvelgė šiuos įvykius, išryškino visuomenės civilizacijų vystymosi periodiškumą, pranašavo Vakarų civilizacijos saulėlydį, nujautė, kad gali kilti visuotinis karas. Savo knygoje „Vakarų saulėlydis“, parašytoje 1918–1922 m., nuodugnai tyrinėjo mūsų civilizacijos kilmę ir aprašė jos raidą, ir jo nuojautų savotišku patvirtinimu tapo įsigalėjusi nacių Trečiojo reicho diktatūra, o paskui ir karai. Šioje knygoje autorius išplėtojo ciklinę istorijos teoriją, teigdamas, kad civilizacijos auga, bręsta ir neišvengiamai nyksta, panašiai kaip egzistuojantys biologiniai organizmai gamtoje. Autorius manė, kad Vakarų civilizacija jau pasiekė savo vėlyvąją, dekadentiškąją, stadiją ir yra pasmerkta žlugti, nes joje vietoj kūrybinio dvasinio impulso dominuoja materializmas, racionalizmas ir biurokratija. Būtina turėti omenyje faktą, kad jis buvo filosofo Friedricho Nietzschės mokinys, susižavėjęs jo veikalais ir minties raida. Nors O. Spenglerio filosofinis-kultūrinis požiūris ir anksčiau, ir dabar dažnai kritikuojamas, tačiau jo žinios ir iškalba išlaikė susidomėjimą „Vakarų saulėlydžiu“ iki pat šių dienų. Jis numatė, kad paskutinė Vakarų civilizacijos stadija bus vadinamasis „cezariškasis“ laikotarpis, kai demokratinės institucijos žlugs, jas pakeis autoritariniai lyderiai, o masės taps pasyvios ir poli-

tikoje dominuos technokratija bei populizmas. Krikščionybė taip pat išsikvėps, nes nebeturės ko pasiūlyti kaip tvirto gyvenimo pagrindo (aksiomų) pasikeitimų laikotarpiu.

Nors daugelis mokslininkų kritikuoja jį dėl pernelyg didelio deterministinio požiūrio į istoriją ir kultūrų izoliavimo, istorija nėra tokia griežtai cikliška, kaip jis teigė, tačiau, žvelgiant retrospektyviai, šios jo idėjos neatrodo nebrandžios – iš dalies tai pildosi XXI amžiaus visuomenių vystymosi tendencijose net praėjus ir 100 metui. Tai ypač dabar regime JAV administracijos politiniuose nepastoviuose pokyčiuose, kur yra gana daug technokratijos, populizmo ir autoritarizmo apraiškų. Tai matome ir Rusijos politikoje, pagaliau ir Europos Sąjungos gyvenime. Bet ne tik. Visas galimas dekadansas atsispindi pirmiausia žmonių dvasiniame gyvenime (gerovėje), ar vertybės puoselėjamos, ar nuo jų nusisukama. Pagaliau tai matyti ir tikėjimo Dievu reiškinyje: arba Aukščiausiasis tampa priimtinas gyvenimo realybės dėlionėje, arba pamažu nusigręžiama nuo jo. Arba krikščioniškosios vertybės dar geba prakalbinti šiuolaikinių žmogų, arba keliauja į savotišką užmarštį. Dabartinis žmogus praranda dvasinius idealus ir nori gyventi tik dėl savęs.

Akivaizdu, kad neįmanoma straipsnyje apžvelgti viso šio plataus argumento, reikėtų atskiros studijos, tad paliesime tik kai kuriuos svarbiausius aspektus.

Šio straipsnio **tikslas** – išryškinti pagrindines O. Spenglerio idėjas pagal jo knygą „Vakarų saulėlydis“ ir jas interpretuoti XX a. kultūros bei šiuolaikinių visuomenės įvykių filosofiniame–kultūriniame fone. Šis autorius yra primirštas, tad straipsnio **naujumas** – filosofo idėjų aktualinimas ir po 100 metų mūsų laikmečio visuomenės kultūriniame, filosofiniame, religiniame gyvenime. Tyrimo metu taikyti aprašomasis, apibendrinamasis, lyginamosios analizės ir sintezės **metodai**.

XX a. kultūros įtaka krikščioniškajam dvasingumui

XX a. pradžios Europos ir JAV visuomenėse dvasingumas dar buvo laikomas krikščionišku, religiniu dvasingumu, nes tuo metu ten, kaip ir Lietuvoje, vyraujanti religija vis dar buvo krikščionybė. Tik kai religinio tikėjimo ir mokslo supriešinimu užsiėmė ateistiškai nusiteikę to meto filosofai ir įvairūs kitų mokslų (psichologijos, fizikos, biologijos) atstovai, itin didelę kritiką teko atlaikyti gausioms to meto krikščionių katalikų ir protestantų bendruomenėms (Kanišauskas 2019, 8–9). Nors dar iki XX a. pradžios šia tema buvo nemažai diskusijų, inspiruotų gamtos tyrinėtojo Charleso Darwino „evoliucijos teorijų“, bet krikščionybei po Pirmojo pasaulinio karo visgi pavyko išlaikyti tam tikrą populiarumą XX a. visuomenėje, nes ji stengėsi rūpintis žmonių asmeniniais ir

bendruomeniniais poreikiais (Anzenbacher 1992, 114). Krikščionybė išliko, nes paprastiems žmonėms, pavargusiems nuo moralinių bei ekonominių standartų kaitos, patiko „krikščionybės galia vienyti visuomenę tiek idėjiškai, tiek praktiniame gyvenime“ (Eretas 2006, 243). Jie jautė didesnę supratimą, nors visuomenės veikėjų reakcijos į tai buvo skirtingos.

Nepaisant nuolatinių akademinų ginčų dėl esminių tiesų ir vertybių, abu didieji XX a. kariniai konfliktai parodė, kad teks iš naujo permąstyti dvasines vertybes, nes tikra yra tai, jog neišvengiama „kančia pasodina žmogų prie Mokytojo kojų, kad jis išgirstų, kas jis yra pats savyje ir kam jis yra“ (Maceina 1997, 73). Tačiau ir po tų įvykių krikščioniškasis dvasingumas bei kiti moraliniai dalykai buvo dvejopai interpretuojami susiskaldžiusioje pokario visuomenėje (Anzenbacher 1992, 53, 71). Tam daugiausia įtakos tebeturėjo mokslininkų pozityvistų ir filosofų nihilistų biologinio determinizmo veikiami požiūriai į žmogų bei jo dvasingumą, kurį jie neigė kaip iš viso vargu ar įmanomą. Visas žmogaus dvasios galimybes redukcijos būdu jie „suvedė“ į biologinę žmogaus asmenybės traktuotę. Žmogus turėtų būti iš esmės tik biologinė-psichologinė būtybė. Nieko daugiau. Siela ir dvasingumas – religijos sugalvoti ir primesti terminai. Taigi, jie buvo savotiškai „ypatingi viso XX amžiaus religijos kritikai“ (Anzenbacher 1992, 328).

Įvairi kultūrinė krikščionybės kritika reiškėsi ir po Antrojo pasaulinio karo, bet labiau netiesiogiai, tam tikrų naujų ideologijų fone (pvz., naujojo humanizmo judėjimo, feminizmo ir pan.). Taigi XX a. dvasinė visuomenės krizė, visą Europą nuniokoję du pasauliniai karai itin skaudžiai atsiliepė visuomenės dvasinei-psichologinei sveikatai ir gerovei. Tai vertė įvairius atsakingus visuomenės veikėjus susirūpinti ypač prasta XX a. antrosios pusės visuomenės dvasine-psichologine būkle, nes, vaizdžiai tariant, subombarduotus miestus atstatyti buvo kur kas lengviau, nei išgydyti galias traumines žmonių dvasios žaizdas. Niekas nenorėjo, kad tokios istorinės tragedijos vėl pasikartotų, todėl, pavyzdžiui, to meto garsus psichoterapeutas Viktoras Franklis vienas iš pirmųjų ėmėsi formuoti naują psichologinį požiūrį į žmogaus asmenybę, kalbėjo apie būtinybę atnaujinti dvasingo, oraus, laisvo ir atsakingo žmogaus paveikslą, užmirštą karo metais, ir vėl prisiminti religinį tikėjimą – „reikėjo priminti žmogui, jog jis turi dvasią, yra dvasinė būtybė“ (Frankl 2021, 77–78). Tai buvo neatidėliotina, nes prie tragiškų padarinių prisidėjusios ideologijos tebegyvavo, o jų klaidas apie individo prigimtį, jo atsakomybės visuomenei mastą, dėl ko buvo pateisintas šiurkštus kiekvieno žmogaus laisvos valios ir teisių pažeidimas politiniais sprendimais bei veiksmis, reikėjo skubiai atsverti tinkamomis psichologinėmis bei filosofinėmis nuostatomis. Aktyviai šia linkme pradėjo veikti ir Europos bei JAV politikai. Tik vienas pavyzdys – 1948 m. Jungtinių Tautų Organizacijos priimta Konvencija *Dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį*, visos politinės represijos

tarptautiniu lygmeniu oficialiai buvo pripažintos nusikalstamais veiksmais, už kuriuos atsakingi asmenys buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir nukentėjusiesiems suteikta galimybė viešai apginti savo teises ir bent iš dalies atgauti sutriptą asmeninį orumą (Konvencija 1948).

Jau minėtas autorius V. Franklis, patyręs žydų genocidą Antrojo pasaulinio karo metais, neiškėlė nė vienos bylos kankintojams, nes manė, jog svarbiau yra keisti visuomenės požiūrį į pačią to blogio esmę, į konformistinę mąstymą, kuriuo ir pasinaudojo fašistų lyderis A. Hitleris. V. Franklis buvo patyręs, jog žmonės jo paties kalinimo metu buvo tiek geri, tiek blogi abiejose spygliuotos vielos pusėse. Jis labiausiai akcentavo, jog viską lems ateinančios kartos, jų moralinės nuostatos bei vertybės, tačiau ir neneigė, kad galimybė viešai atskleisti tiesą apie įvykius koncentracijos stovyklose yra iš tiesų ir jį patį gydantis dalykas (Frankl 2010, 15). Knygoje „Žmogus prasmės akivaizdoje“ išsakė savo patirtį ir išgyvenimus, kurie buvo būdingi daugeliui jo stebėtų kalinių. Jo noras, jeigu pasisektų išlikti gyvam, papasakoti kuo platesnei auditorijai apie tai, kas ten buvo daroma su žmonėmis, buvo vienas iš veiksnių, padėjusių jam nepalūžti ir išverti kančias bei nepakeliamus išbandymus (Frankl 2010, 85).

Galima teigti, kad XX a. problemų sprendimams įtakos turėjo ir įžymūs to meto lietuvių krikščionių katalikų bei protestantų tikėjimo visuomenininkai, filosofijos, teologijos psichologijos mokslų atstovai (Levas Karsavinas, Antanas Maceina, Algirdas Julius Greimas, Juozas Girnius, Antanas Paškus ir kt.). Pavyzdžiui, pasaulyje plačiai žinomas lietuvių išeivis istorikas prof. Juozas Eretas patikslina, jog „Kristus nėra atėjęs į šį pasaulį kokiais nors kultūrai sukurti, vienintelis Jo rūpestis išgelbėti žmogų“ (Eretas 2006, 238), tačiau, anot jo, rūpindamiesi palūžusiu XX a. žmogumi, krikščionys privalo įsikišti į visus kultūrinius visuomenės procesus, keliančius skaudžius padarinius visiems žmonėms, ginant jų teises į sąžinės laisvę tikėjimą. Jis sako, jog krikščionybė, kaip asmeninis bendruomeniškas tikėjimas, visuomet skatino ir „skatina įvairių sričių kultūrininkus kreipti žvilgsnį aukštyn prie amžinųjų idėjų“ (Eretas 2006, 239). Šiuo atžvilgiu V. Franklio ir visų kitų ano meto krikščionių pastangų kryptys sutapo.

Tai atspindi ir, tarkime, toks ryškus Katalikų Bažnyčios įvykis kaip Vatikano II susirinkimas, vykęs 1962–1965 m. Romoje. Šio susirinkimo tikslai buvo trys. Pirmasis – labai rimtai apsvarstyti savo laiko kultūrą, kaip rasti dialogą su tuo, kas vyksta realybėje. Kaip Bažnyčia gali pasinaudoti modernaus laikmečio teikiamomis galimybėmis ir progomis. Toks išėities taškas favorizavo dialogo galimybes su pasauliu, ieškant bendros tiesos. Antrasis – Bažnyčios laikysena buvo galeistingumo ir susitaikymo. Jokio pasmerkimo pasauliui ar paskiriems asmenims iš viso nebuvo numatyta ir juolab taikyta. Tai buvo kažkas nauja, lyginant su visais ankstesniais iki tol vykusiais susirinkimais. Ir trečias – vyravo labai

didelis užsidegimas ir siekis taikos bei vienybės. Ne tik dialoge su to laiko kultūra ir visuomenės pokyčiais, bet ir ekumeninio bei tarpreliginio dialogo srityse. Bažnyčiai reikėjo kito požiūrio į naują krikščionių santykį su pakitusiu pasauliu. Vatikano II susirinkimas jokių naujų dogmų nepaskelbė, bet peržiūrėjo esamą mokymą apie Dievą, žmogų ir pasaulį, pritaikydamas ano laikotarpio realijoms ir atverdamas būdus ateityje vis iš naujo interpretuoti „laiko ženklus“ nauja dvasia. Pagrindinės naujovės buvo ne kristologinės, bet ekleziologinės. Tai yra šis susirinkimas ypač pabrėžė Visuotinės Bažnyčios, kaip Dievo tautos, vaidmenį išganyimo darbe. Atvėrė kelią į visų pakrikštytųjų pašaukimą į šventumą. Ta Bažnyčia yra Jėzaus nuosavybė, tad visi Bažnyčios nariai yra atsakingi jai. „Visas krikščionių tikėjimas remiasi Kristaus mirtimi ir prisikėlimu“ (Gaillardetz, Clifford 2013, 21). Šios paslapties sakramentinė išraiška pasaulyje ir yra būtent Bažnyčia. Ji pasaulyje bus tuo labiau tikėtina ir patikima, jei tą slėpinį liudys savo gyvenimu, jei jos nariai tas vertybes patvirtins savo pavyzdžiu.

Tešiant trumpą XX a. visuomenės kultūrinės ir politinės raidos nagrinėjimą, reikia išskirti keletą reikšmingų XX a. pirmosios pusės pokyčių, turėjusių tam tikrą ryšį su visa tolesne dvasine XX a. visuomenės raida. Viskas prasidėjo jos intelektualinėje erdvėje, nes nei pavieniai visuomenės kultūros įvykiai, nei krikščionybė nebuvo ir „nėra vienintelė jėga, skatinanti kultūros veikimą“ (Eretas 2006, 239). Stebint to meto visuomenės kultūrinį gyvenimą, galima daryti išvadą, kad tuomet viena iš reikšmingiausių ideologinių jėgų, itin paveikusių jos požiūrius į krikščioniškąjį dvasingumą, buvo egzistencinės ateistinės filosofijos, greta kurios atitinkamai plito mokslinis determinizmas ir filosofinis materializmas, formavimasis, kurį netruko perimti ir Rusijos komunistai bei bolševikai. Pastarieji žmogų traktavo tik kaip „protingą gyvūną“, kuris neturi mechaniniais prietaisais neišmatuojamų savybių, t. y. bet kokios dvasingumo formos. Šių idėjų visuma ir formavo totalitarinį politikų požiūrį į visuomenę, kuri, pamažu pratinama pripažinti šias ideologijas ir jų diktatorišką valdžią, tapo kone masiškai konformistine vizija (Psichologijos... 2002, 442). Nors dalis visuomenės narių nelaike savęs „mase“, kuria galima visai manipuliuoti ar versti paklusti, tačiau visai netrukus, bent jau kilus Pirmajam pasauliniam karui, daugelis tokiu jų vertinimu įsitikino, ir karui praėjus kiekvienas savaip ėmė įvairiais būdais reikšti savo mintis, susijusias su vis stiprėjančia visuotine neiviltimi. Tačiau dvasinės visuomenės krizės tuo neišsprendė.

Egzistencializmo filosofija greitai tapo pesimistiška, nors ir kėlė patį individą, individualią patirtį ir jos unikalumą virš visuomenės arba vadinamosios „masės“ nuomonės įtakos. Immanuelio Kanto racionalistinė filosofija, sparčiau plitusi XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje, kuri propagavo racionalių protu suvokiamas absoliučias vertybines maksimas (postulatus) ir kurių laikymasis visuomenei

turėjo užtikrinti pažinimo bei moralinio gyvenimo santykio darną, staiga tapo nebegaliojanti, nes neapsaugojo Europos nuo moralinių vertybių nuosmukio ir karų. Kartu visuomenėje populiarumą galutinai prarado visos krikščioniškosios XIX a. pabaigos vertybės: tikėjimas, vieša jo praktika, tradicinė šeima, ištikimybė, pasiaukojimas, santūrumas, drovumas, nuolankumas ir kt. Visos, kaip ir prieš karą, buvo atmetos kaip nebereikalingos, „atgyvenusios“ (Paškus 1998, 72). Dvasinė vertybių krizė Europoje taip pat įgavo pagreitį. Pavyzdžiui, filosofas egzistencialistas Martinas Heideggeris pripažino, jog religijos kritika neišvengiamai turi tapti „religijos destrukcija“ (Anzenbacher 1992, 331). Tokia filosofinė reakcija buvo prieštaringa, nes krikščionys gynė pamintą žmogiškąjį orumą ir laisvę. Deja, tai greičiau buvo atmetimas bet kokio autoriteto, net jei tai būtų ir pats Dievas, nes visuomenėje plito nusivylimas, kadangi politinės destrukcijos padariniai buvo akivaizdūs: žmonės kol kas dar buvo nusivylę bet kokia jas suvienyti galinčia mintimi. Taigi, šiuo atveju atmetas ne tik žmogiškasis, bet ir Dieviškasis autoritetas, nes svarbiausia tiesiog išlikti, niekuo negalima pasitikėti, nes tos gilios prasmės, kurių religija pateikia žmogui apie jį patį, tiesiog nebereikia (Anzenbacher 1992, 28). Tokiai pesimistinei, individualistinei žmogiškajai filosofijai neišvengiamai yra būdingi trūkumai dėl pačių jos nuostatų prieštaringumo. Viena vertus, ji tarsi ir kalba apie Dievą kaip apie Būtį, pripažįsta jo egzistenciją, bet, antra vertus, atrodo, kad vis tiek, filosofišškai žvelgiant, esame tokio anonimiško ir tolimo Dievo apleisti, palikti vieni (Girnius 1991, 233). Čia tik verta pridurti, jog autentiška krikščionybė, remdamasi ne tiek žmonių filosofijomis, kiek Dieviškuoju Apreiškimu, pabrėžia, jog Dievas nėra tas, kuris teisia, bet tas, kuris pasigaili, neapleidžia ir jokių būdu jis nėra panašus į jokią abejingą pasaulio valdovą, nes juk iš esmės „Dievas yra meilė“ (1 Jn 4, 8).

„Vakarų saulėlydis“ – išsipildžiusi dvasinio dekadanso pranašystė?

Taigi, vienas iš šio pesimistinio egzistencializmo mokinių, „privachu mąstytoju“ save vadinęs, Oswaldas Spengleris, dvasinės XX a. Europos visuomenės kultūros bei civilizacijos krizės klausimą iškėlė dar 1918 m. savo knygoje „Vakarų saulėlydis“, kuri labai greitai išpopuliarėjo tarp intelektualų ir akademikų (Andrijauskas 1999, 77).

Pagrindinės autoriaus išsakytos idėjos knygoje buvo šios:

1. O. Spengleris atmeta linijinį istorinio progreso požiūrį ir teigia, kad civilizacijos vystosi labai panašiai kaip gyvieji organizmai: gimsta, auga, bręsta ir galiausiai suyra ir miršta. Vyrauja ciklinis požiūris į laiką ir erdvę, į pačią istoriją. Ji periodiškai kartojasi vis iš naujo.

2. Kultūra yra gyvybiškai svarbus, kūrybinis ir dvasinis visuomenės etapas, kuriam būdingas gilus menas, filosofija ir religija. Civilizacija yra paskutinė stadija, paženklinta racionalizmo, biurokratizmo ir materializmo, vedančio galiausiai į dvasinių vertybių dekadansą.

3. Autorius įvardija pagrindines aštuonias civilizacijas, kurių kiekviena turi savo likimą ir gyvenimo ciklą: egiptiečių, indų, kinų, babiloniečių, graikų-romėnų, arabų, Vakarų ir meksikiečių (actekų). Vakarų civilizaciją jis vadina „faustiška“, nes jos esminė savybė – siekis begalybės, technologinė pažanga, individualizmas. Tačiau šis neribotas troškimas vėliau išsigimsta į technokratiją, demokratiją ir masinę kultūrą, kuri naikina kūrybiškąją žmonijos dvasią (Spengler 2018).

4. Vakarų dekadansas pasižymi kraštutiniu individualizmu ir dėl to dvasinumo praradimu; technologijų ir mokslo dominavimu be jokio tikro aukštesnio tikslo; biurokratizacija ir meninio bei filosofinio kūrybiškumo praradimu; demokratijos ir kapitalizmo augimu, o tai, jo manymu, veda prie socialinės visuomenės dezintegracijos.

5. O. Spengleris mano, kad paskutiniame civilizacijos etape atsiranda didelės imperinės valstybės, vadovaujamos „cezarių“, autoritarinių lyderių, kurie valdo jėga. Šiam autoriui demokratija yra tik pereinamasis etapas, kuris neišvengiamai anksčiau ar vėliau veda į autoritarizmą. Galiausiai pasireiškia istorinis fatalizmas. Tai nuosmukis, kurio išvengti nepavyksta: kiekviena civilizacija turi savo likimą, ir jokia politika ar ideologija negali sustabdyti natūralaus jos ciklo (Spengler 2020; Andrijauskas 2001, 472–483).

Taigi, knygoje autorius išreiškė didžiulį nusivylimą Vakarų civilizacijos apraiškomis, mokslo pozityvizmu, „sustabarėjusia“ krikščioniškąja Europos kultūra, nes, jo nuomone, krikščionybė, kaip Vakarų kultūros pamatas, jau greitai nunyks. Anot O. Spenglerio, Pirmasis pasaulinis karas parodė, jog žmogaus „iš viršaus“ niekas negali apginti, ir jam jau reikia naujų stiprybės šaltinių, ateityje pasaulio kultūra turi remtis ir Rytų bei Azijos, net Afrikos tautų savotišku mišiniu, nes tik tai galėtų būti tas autentiškas kultūros, kaip tradicinių tautinių menų, tolerantiškas koegzistencinis atgimimas (Andrijauskas 1999, 84). O. Spengleris, dėl karo kaltinęs ir pozityvius mokslus, teigė, jog tikrasis jų pasiekimas – tai technikos laimėjimų naudojimas kariniais tikslais, tai skirta labiau miestams griauti, o ne materialinei gyvenimo kokybei gerinti (Andrijauskas 1999, 77–78).

Iš dalies su tuo sutinka ir lietuvių mokslininkas, kultūros tyrinėtojas Antanas Andrijauskas, kuris teigia, kad tikrai – pozityvusis mokslas buvo orientuotas ne tik į mokslu grįstą pažinimą, bet ir į praktinį pasaulio pertvarkymą, dėl to individas imtas laikyti tiesiog daiktu, priemone įvairiems brutaliems ekonominiams ar politiniams tikslams plėtoti (Andrijauskas 1999, 99). Gamyklų magna-

tams ir politikams reikėjo paklusnaus, savo asmeninį orumą nutylinčio žmogaus, kaip tam tikros ekonominio bei politinio išnaudojimo sistemos objekto. Žmonės buvo įtikinėjami paklusniai bei sunkiai dirbti dėl bendrų „kilnių“ ekonominės pažangos tikslų ir vengti eiti į bažnyčias, kad neklausytų iliuzinės „paguodos“ žodžių (Morkūnienė 2002, 123–124). Kadangi tai atnešė tik išnaudojimą ir karą, dabar, anot O. Spenglerio, „Europa – tuščias skambesys“ (Andrijauskas 1999, 86). O. Spengleris paneigė ir „bet kokią laisvą aktą, laisvę, teisėtą galimybę kurti gyvenimą, nes manė, jog viskas nulemta anoniminių istorinių jėgų fatalizmo“ (Andrijauskas 1999, 92). Jam žmogus nėra savarankiška būtybė, bet priklauso konkrečiai tautai, kultūrai, rasei. Toks šio autoriaus mąstymas apima ir rasizmo apmatus: Adolfas Hitleris O. Spenglerio idėjas savotiškai įgyvendino, išaukštinęs vokiečių tautos – arijų – rasę, ją „grynino“ vykdydamas žydų ir romų tautų genocidą. Toks garsus vokiečių filosofas kaip M. Heideggeris, įtakingas pesimistinio egzistencializmo mąstytojas, tam pritarė ir net savotiškai žavėjosi A. Hitlerio totalitarinės politikos veikla (Psichologijos... 2002, 326).

Būtina pabrėžti, kad O. Spenglerio krikščionybės, kaip religijos, interpretacija iš tikrųjų yra labai savotiška, ekstravagantiška ir kone priešinga Katalikų Bažnyčios ar protestantiškų bažnyčių krikščionybės supratimui ir iš esmės nuo jų skiriasi. Šiuo atveju dera pažymėti, jog nagrinėjamas tik O. Spenglerio asmeninis požiūris į krikščionių tikėjimą, kurį jis suvokia labai individualiai. Viena iš jo teorijų išskiria Jėzaus asmenį, kurio šis autorius nelaiko tikru Dievu, o tik paprastu žmogumi – pranašu, tragiško likimo „magiškosios“ krikščionybės figūra, kuris buvo žvejų, paprastų valstiečių draugas, vienišas kovotojas su sustabarėjusia ano meto judėjų teisine veikla, tikras kultūros atstovas. Tuo tarpu apaštalas Paulius, jo nuomone, buvo krikščioniškosios „pasaulinės nacijos pirmtakas“, civilizuotos, vadinasi, netikros religijos kūrėjas bei puoselėtojas (Spengler 2020, 269–286). Jeigu, anot filosofo, kultūra miršta su savo religine metafizika, tai jo išvada yra apie tai, kad šiais laikais ir tikroji krikščionybė miršta, mat laikui bėgant ji tampa tik humaniškumo jausmais, tik abstrakčiomis taikos ir socialinės dorovės idėjomis. Autorius taip sugretino daugelį religinių tradicijų, iš dalies iškreipdamas originalų krikščionybės turinį ir Evangeliją laikydamas ne tuo, ką pati krikščionių Bažnyčia teigia ją iš tiesų esant, ir tuo metu tikrai įtikino daugelį savo sekėjų taip galvoti. O. Spengleris tuometį iracionalų požiūrį į tikrovę, kaip žmogaus be Dievo padriką egzistenciją, pritaikė net pačiai krikščionybei, teigdamas, kad ji yra „vienintelė religija pasaulio istorijoje, kur tiesioginėje dabartyje gyvenančio žmogaus likimas virto visos kūrinių simboliu ir centru“ (Spengler 2020, 287). Tad krikščionybės samprata nėra tokia, kokią įsivaizduoja pati Bažnyčia. Tik vienas pavyzdys – filosofas pernelyg poetiškai įsivaizduoja Dievo Tėvo ir Sūnaus santykį: „Tėvas kalba savo vienatiniam Sūnui: „Mano Sūnau, būk mano

pasiuntinys, eik į tamsos pasaulį, kuriame nėra šviesos spindulėlio.“ Sūnus atsako: „Didybės Tėve, kuo nusidėjau, kad pasiuntei mane į gelmes?“ (Spengler 2020, 290). Tokių interpretacijų jo veikale galima aptikti daugiau, tai netikras Jėzaus Kristaus įsivaizdavimas, ne biblinis, ne teologinis ir ne istorinis. Faktas, kad taip neteisingai ir neistoriškai suprasta krikščionybė galėjo atrodyti kaip labai laikinas dalykas, net nevertas ypatingos kritikos.

Apmąstant šiuos minėtus pokyčius kultūros, mokslo ir politikos srityse, ypač dera išskirti dar vieną dalyką – krikščioniškosios bendruomenės nuomonę bei laikyseną tokios O. Spenglerio krikščionybės išnykimo „pranašystės“ atžvilgiu. Kaip minėta, jokia filosofija, kad ir kokia ji būtų, viena nėra pajėgi išspręsti visuomenės problemų, ji tik gali savaip interpretuoti kitus to meto visuomenės reiškinius. O. Spenglerio interpretacija savotiškai pranašavo ne tik Europos visuomenės kultūros, kaip tam tikros Europos civilizacijos, žlugimą, bet ir pačios krikščionių religijos visišką išnykimą iš jos (Andrijauskas 1999, 80). J. Eretas, kritikuodamas šį autorių, patikslina, jog visų pirma „negalima kalbėti apie kokią nors krikščionišką kultūrą“, nes krikščionybė nekyla iš kultūros ir nuo jos tiesiogiai nepriklauso (Eretas 2006, 239). Kitas dalykas, vykstant bet kokiems idėjiniams perversmams, kai puolamos krikščionybės tiesos ar nepaisoma prigimtinio asmeninio žmogaus orumo ir laisvės, krikščionių bendruomenė įsipareigoja be jokio smurtinio spaudimo savo mokslinėmis filosofinėmis bei teologinėmis mintimis daryti įtaką viešajai nuomonei, o per tai ir neigiamiems procesams joje, tik, deja, niekas negali žmogaus priversti pasirinkti teisingai (Eretas 2006, 240). Tokią mintį pratęsia taiklūs filosofės Elenos Būgaitės žodžiai: „laisvė – siaubinga privilegija“ (Būgaitė 2003, 16). Ir nors krikščionybė „yra pakliuvusi į kritikos ugnį (jis turėjo omenyje O. Spenglerio frazes), <...> krikščionybės įkvėptos kultūros nykimas toli gražu dar nereiškia, kad nyksta ir krikščionybė“ (Eretas 2006, 240). Dar J. Eretas reikšmingai pažymi: „Jei kartais ir išsipildytų juodieji jų išpranašavimai, tai į kapus nužengtų ne krikščionybė, ne kultūra, o tik tam tikras pastarosios pavidalas. <...> išsituštintų tik scena, kurioje senoji krikščionybė paskatintų kūrimą naujos kultūros“ (Eretas 2006, 241).

O. Spenglerio „pranašystės“, tiksliau – istoriosofinės refleksijos, pasitvirtino tik iš dalies, nes krikščionybė neišnyko iš pasaulio, juolab Europos žemėlapiu, bet jo idėjos iki šiol dar laikomos įdomiomis tam tikroje akademinio intereso srityje ir dar tebėra gan pavojingos taikai, ypač dėl nihilistinio, iracionalaus požiūrio sureikšminimo. O. Spengleris iš dalies buvo teisus, dėl karo tuo metu apkaltindamas pozityvius (empirinius) mokslus, kurių negatyvūs pasiekimai virto kariniais laimėjimais. Tuo metu gamyklų magnatams ir politikams reikėjo paklusnaus, savo asmeninį orumą ignoruojančio, savo teises nutylinčio žmogaus kaip tam tikros ekonominio ir politinio išnaudojimo sistemos objekto, kaip

„įrankio“ statyti miestus, gaminti ginklus, ypač cheminius; jie nesiekė žmonių materialaus gyvenimo kokybės gerinimo ar visuomenės sveikatos, ypač psichologinės-dvasinės, gerovės (tuo metu nedaug apie tai buvo kalbama) (Andrijauskas 1999, 77–78).

Akivaizdu, tiek O. Spenglerio pesimizmas, tiek ateistinis egzistencializmas per tą patį XX a. ir iškilo, ir kartu prarado savąjį populiarumą, XX a. pabaigoje išlikdami daugiausia tik grožinės literatūros mene. Gerokai sumažėjo ir tiesioginė biologinio determinizmo, kuris tariamą žmogaus bei visuomenės „gyvuliškumą“ interpretavo tik per gamtamokslinio požiūrio prizmę, įtaka. Civilizacija ar kultūra gali „nykti“ tik tada, kai nebelieka ja besirūpinančiųjų – tai buvo faktas ir galutinė anuomet O. Spenglerio kultūros filosofijos išvada. Tačiau tai tapo savotišku nauju startu Vakarų krikščionių mąstytojams stengtis sugrąžinti Dievą ir tikėjimo vertybę į pasaulį, iš kurio jis ir nebuvo pasitraukęs, nepaisant negatyvios kritikos Bažnyčios bei žmonijos ateities atžvilgiu. Taigi Vakarų krikščioniškoji civilizacija yra išliekanti bei atsinaujinanti viso pasaulio istorijos atžvilgiu.

Būtina pabrėžti, kad krikščionybė, kaip buvo, taip ir liko, ir gyvuoja iki šiolei, nes Prisikėlęs Jėzus savo apaštalams yra pasakęs: „Ir štai aš esu su jumis per visas dienas iki pasaulio pabaigos“ (Mt 28, 20), o „Globėjas – Šventoji Dvasia, kuri mano vardu Tėvas atsiųs, Jis išmokys jus visko ir viską primins, ką esu jums pasakęs“ (Jn 14, 26). Taigi, krikščioniškasis dvasingumas kyla iš pačios Dievo Šventosios Dvasios, todėl galima teigti, kad jokios žmogaus pastangos geriau save suprasti už patį jo Kūrėją nebus pakankamos ir visavertės. Žmogus be Dievo nėra iki galo suprantamas. Krikščionybės išpažinėjai pripažino ir teigiamus posūkius toje pačioje egzistencinėje filosofijoje bei žmogaus visapusei gerovei užtikrinti skiriamas empirinių mokslų pastangas, tai patvirtina ir fiziko Alberto Einšteino nuomonė, kad mokslas be tikėjimo yra luošas, ir tai yra paties žmogaus pasirinkimas taip galvoti (Girnius 1991, 220–221). Verta akcentuoti, kad ir šiandienos mokslo pasaulyje vis garsiau kalbama, kad mus supanti realybė yra ne tik ta, kurią apčiuopia penki empiriniai žmogaus pojūčiai. Norint suvokti daug turtingesnę tikrovę reikia ne tik vadinamojo „šeštojo pojūčio“ – širdies arba intuicijos, bet ir tikėjimo amžinosiomis vertybėmis. „Tikėjimo, kad ta realybė yra ne savaimė atsiradusi, bet sukurta protingos Būtybės, kurią krikščionys vadina Dievu“ (Zichichi 1999, 142–144). Krikščionis ir kitų religijų atstovus dvasinėje tarnystėje šiam pasauliui dar vienija ir bendras „rūpestis žmogumi“ bei šio pasaulio likimu, o ne vien Vakarų civilizacijos, kaip turinčios krikščionišką ištaką, išlikimu. Žvelgiant plačiau, krikščionybė yra kai kas daugiau nei vien tik kultūros ar civilizacijos rodiklis, tai yra visa apimantis tikėjimas Dievu, kuris valdo visą pasaulį ir juo rūpinasi su meile ir iš meilės, tai ir yra tikroji „gyvenimo filosofija“.

Šiame kontekste darosi aišku, koks glaudus yra asmens ir visuomenės dvasinumo ryšys: jis gali būti ir griauantis, ir kuriantis. Iš esmės buvo teisus lietuvių filosofas išeivis J. Girnius, kritikavęs nihilistines pažiūras ir sakęs, jog „visos politinės, socialinės ir tarptautinės krizės tėra žmogaus dvasinės krizės ženklai“ (Girnius 1991, 133). Dvasinė XX a. visuomenės krizė, tikėjimo bei moralinių vertybių krizė buvo „krizė žmogaus, kuris nepripažįsta savo asmeninio kilnumo ir todėl negerbia kitų kilnumo“ (Būgaitė 2003, 7). Tuo tarpu krikščionys tiki, kad žmogaus kilnumas, kaip ir jo orumas bei unikalumas, kyla iš jo Kūrėjo, Dievo, kuris žmogų sukūrė pagal savo paveikslą ir panašumą iš savo dieviškosios mylinčios valios. Taigi, trumpai tariant, judaizmas ir krikščionybė tiki Šventojo Rašto Pradžios knygos žinia, jog „Dievas sukūrė žmogų pagal savo paveikslą, pagal savo paveikslą sukūrė jį; vyrą ir moterį; sukūrė, juos“ (Pr 1, 27).

Išvados

Oswaldo Spenglerio filosofinės bei kultūrologinės mintys ir po 100 metų išties atrodo aktualios. Mes galime skaityti istoriją „iš antro galo“, t. y. jau žinodami įvykių seką, kaip viskas vyko. Tad dalis jo įsivaizduojamos ateities išsipildė: didėja individualizmo ir egoizmo, atsirado politinio nestabilumo ženklų visame pasaulyje, didėja autoritarinių lyderių ambicijos ir vaidmuo, krikščioniškosios vertybės ir tikėjimas ne visada tampa paveikios prakalbinti šiuolaikinį žmogų ir daugelis kitų pranašysčių bei įžvalgų. Visa tai gali atrodyti, kad einama į civilizacijos dekadansą, į ciklinį pasikartojimą, nuo kurio vėl viskas įgaus naują pradžią, kaip buvo po Antrojo pasaulinio karo, paskui po Berlyno sienos griūties 1989 m., dabar, tikėtina, po Rusijos karo prieš Ukrainą, kuris kažkada vis tiek turės baigtis. Tačiau kalbant apie krikščionybę, jo spėjimai išsipildė tik iš dalies. Ir kiti to meto mąstytojai, pavyzdžiui, Ludwigas Feuerbachas, Karlas Marxas, Sigmundas Freudas, Vladimiras Leninas, teigė, kad su religija turi būti baigta „kartą ir visiems laikams“. Paradoksas – jie nugrimzdo į užmaršties paribius, o Katalikų Bažnyčia tebegyvuoja iki šiol, Dievo vardas nėra ištrintas.

Popiežius Benediktas XVI savo laiku akcentavo, kad Europa yra pavargusi nuo savo kultūros, kurioje dominuoja reliatyvizmas ir subjektyvizmas: „Šiandien Europoje vis mažiau bereikia Dievo, juolab Kristaus. Žmogus, rodos, pats kuria savo ateitį ir save patį. Racionalumas yra tarsi vienintelis objektyvaus mokslo modelis, visa kita atrodo reliatyvu, kintama. Taigi ir krikščioniškas žmogaus gyvenimas yra reliatyvus dalykas, priklausantis nuo jo asmeninio pasirinkimo“ (Benedetto XVI 2005). Panašiai prieš keletą dešimtmečių tvirtino ir garsusis teologas Henris de Lubacas: „Be abejo, žmogus gali kurti savo gyvenimą žemėje be Dievo, tačiau ta kūryba be Jo neišvengiamai atsigręš prieš patį žmogų“ (De Lubac

1996, 10). Ne subjektyvusis Renė Dekarto (René Descartes) šūkis *cogito – ergo sum* („mąstau – vadinasi, esu“) pagrindžia žmonių dvasinį gyvenimą, bet biblinis principas *Tu es – ergo ego sum* („Tu esi – vadinasi, ir aš esu“) iš tiesų suteikia autentišką egzistenciją tiek pavienio žmogaus, tiek visos visuomenės oriai ir kilniai ateičiai, jo autentiškam dvasingumui. Ne subjektyvus žmogaus egocentrizmas, bet laisvai save kitam dovanojanti meilės logika gali išsaugoti ir toliau kurti civilizaciją. Būtent tokią visa perkeičiančią Dievo meilę žmogui skelbė Kristus, tokią žinią šiandien nenuilstamai skelbia Bažnyčia.

Kas nutiktų suvokus, kad dabartinė Europa yra nukriksčionėjusi, nebeturi (arba neigia) savas krikščioniškas ištakas? Nieko nenuiktų – reiktų iš naujo skelbti Kristų, iš naujo pradėti puoselėti dvasines vertybes. Jeigu net suprastume, kad tikrai „Dievas mirė“ (kaip skelbė F. Nietzsche), reiktų iš naujo evangelizuoti. Krikščionybė nebijo jokios kultūros, jokios socialinės erdvės. Ji pajėgi įsiklausyti ir išgirsti fragmentiškumą ir žino atsakymus į šiuos iššūkius. Šventasis Jonas Paulius II apaštališkajame paraginime *Ecclesia in Europa* pabrėžia: „Europai yra būtina *religinė dimensija*. Kad ji būtų nauja, kaip Apokalipsės „naujasis miestas“ (Ap 21, 2), turi leisti būti pasiekiamą Dievo. Siekiant sukurti teisingesnį pasaulį, kuris būtų labiau vertas žmogaus, negalima ignoruoti tiesos, kad tokios pastangos būtų bergždžios be dieviškojo palytėjimo, nes „veltui dirbtų miesto statytojai, jei Dievas jo nesaugotų“ (Ps 127, 1).“

Krikščionybė, jos tikėjimas ir vertybės kaip tokios neišnyko, tačiau akivaizdu, kad visuomenė šiandien daugiausia vadovaujasi nebe moraliniais, dvasiniais ar religiniais kriterijais, bet materialios naudos kriterijais (Paškus 2002, 87). XXI a. visuomenės kultūros reiškiniai, kurie jau yra seniai pastebėti ir dabar nagrinėjami bei tiriami, tokie kaip „kūno kultas“, socialiniai internetiniai tinklai, „dabarties kultas“, religinis islamo fanatizmas, materialinių gėrybių garbinimas, rytietiškos filosofijos populiarumas, okultizmas, tarp jaunimo yra plačiai išplitę ne tik Europos visuomenėje, bet ir daugelyje geriau išsivysčiusių pasaulio šalių, jų įtaka gana ryškiai juntama jau ir Lietuvoje (Morkūnienė 2002, 128; Bajoriūnas 1997, 78).

Žmogus yra ne tik besimeldžiantis, bet ir savaip mąstantis, tikrovę įvairiais aspektais nagrinėjanti būtybė, gyvenanti tam tikroje aplinkoje. Visa aplinka gali tiek šiai būtybei daryti įtaką, tiek pati patirti jos įtaką. Bet kuriuo atveju nėra vienareikšmiškai paprasto atsakymo, liečiančio kiekvieno žmogaus, gyvenančio tam tikroje visuomenės kultūroje, vidinius pokyčius, todėl ir asmenybės dvasingumo supratimo pokyčiai neišvengiamai siejasi su dvasiniais kultūriniais visuomenės gyvenimo aspektais. Krikščioniškasis dvasingumas nurodo, jog dvasinė-psichologinė asmens sveikata (gerovė) iš esmės yra susijusi su tikėjimo praktikavimu ir iš to kylančia vidine asmenybės darna bei tinkamais žmogaus ryšiais su kitu žmogumi ir Dievu. Panašiai kalbėdamas ir apie filosofus, A. Paškus cituoja pran-

cūzų filosofą Francį Baconą: „Filosofijos gurdėnis veda tolyn nuo Dievo, bet daugiau jos atsigerus, ji grąžina prie Jo“ (Paškus 1998, 79).

Literatūra

- Andrijauskas 1999 – Antanas Andrijauskas. *Civilizacijos teorijos metamorfozės ir komparatyvizmo idėjų sklaida. Kultura ir civilizacija*. Vilnius: Gervelė.
- Andrijauskas 2001 – Antanas Andrijauskas. *Lyginamoji civilizacijos idėjų istorija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Anzenbacher 1992 – Arno Anzenbacher. *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
- Bajoriūnas 1997 – Zenonas Bajoriūnas. *Šeimos edukologija*. Vilnius: Jošara.
- Benedetto XVI 2005 – Benedetto XVI, *Discorso al clero della Valle d'Aosta*, [žiūrėta 2025 03 10]. Prieiga per internetą: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2005/july/documents/hf_ben-xvi_spe_20050725_diocesi-aosta.html
- Būgaitė 2003 – Elena Būgaitė. *Filosofijos antropologija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- De Lubac 1996 – Henri De Lubac. *Il drama dell'umanesimo ateo*. Brescia: Morcelliana.
- Eretas 2006 – Juozas Eretas. *Kultura. Mokslas. Religija*. Vilnius: Pasviręs pasaulis.
- Frankl 2010 – Viktor E. Frankl. *Žmogus prasmės akivaizdoje*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Frankl 2021 – Viktor E. Frankl. *Sielogyda*. Vilnius: Vaga.
- Gailienė 2004 – Danutė Gailienė. *Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.
- Gaillardetz, Clifford 2013 – Richard Gaillardetz, Catherine E. Clifford. *Raktas į Vatikano II susirinkimo mokymą*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Girnius 1991 – Juozas Girnius. *Raštai I*. Vilnius: Mintis.
- Jonas Paulius II 2003 – Jonas Paulius II. *Ecclesia in Europa*, [žiūrėta 2025 03 10]. Prieiga per internetą: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paragininimai/ecclesia-in-europa.html
- Juškienė 2016 – Vaineta Juškienė. Asmens dvasinė gerovė gyvenimo kokybės kontekste. *Opera Theologorum Samogitarum*, 4, 77–89.
- Kanišauskas 2019 – Saulius Kanišauskas. *Mokslas, religija ir religinis jausmas*. Vilnius: M. Romerio universitetas.
- Konvencija 1948 – *Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį*, [žiūrėta 2025 03 10]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/tad/tais.161369?jfwid=191fum7wuy>
- Maceina 1997 – Antanas Maceina. *Jobo drama. Žmogiškosios būties apmąstymas*. Vilnius: Vyturys.
- Morkūnienė 2002 – Jūratė Morkūnienė. *Socialinė filosofija. Šiuolaikinė mąstymo paradigma*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
- Paškus 1998 – Antanas Paškus. *Tikėjimo ir netikėjimo sąlytis šiandien*. Kaunas: Lietuvos katechetikos centro leidykla.
- Paškus 2002 – Antanas Paškus. *Žvilgsnis į pasaulėžiūrinę aplinką, šventovę, save*. Kaunas.
- Psichologijos... 2002 – *Psichologijos atlasas II*. Vilnius: Alma littera.
- Spengler 2018 – Oswald Spengler. *Vakarų saulėlydis*, I tomas. Vilnius: Margi raštai.
- Spengler 2020 – Oswald Spengler. *Vakarų saulėlydis*, II tomas. Vilnius: Margi raštai.
- Zichichi 1999 – Antonino Zichichi. *Perche io credo in Colui che ha fatto il mondo. Tra scienza e fede*, Milano: Il Saggiatore.

Arvydas Ramonas

THE PHENOMENON OF OSWALD SPENGLER'S “*SUNSET OF THE WEST*” PROPHECY AND ITS INTERPRETATIONS

Summary

Religious and philosophical thought underwent profound changes in the 20th century. The more or less Christian culture that had existed until then was increasingly challenged by ideas of secularism, nihilism and rationalism. Ideas of real socialism and communism emerged. All this affected not only the Catholic Church, but also all of society at that time, and human and Christian values were reexamined. Oswald Spengler, a student of the philosopher F. Nietzsche, wrote the philosophical work *The Decline of the West* in 1918, in which he outlined the previously unheard-of theory about the cyclical development of the histories of civilisations. The key statements were that Western culture would experience a shock, i.e. art, philosophy and religion would reach a level where they would no longer be able to influence public life, as rationalism, bureaucratism and materialism would increase. All this would lead to the decadence of spiritual values, and the loss of philosophical and artistic creativity. Western decadence, according to the author, is already characterised by extreme individualism, and a loss of spirituality in general as a result, because the dominance of science and technology will no longer have a higher goal: capitalism will grow, which will lead to social disintegration. He predicted the Second World War, the rise of authoritarian dictators, and the collapse of the Church. It can be argued that some of his prophecies have come true and are still relevant a hundred years on. Only his thoughts on Christianity do not correspond to the reality. Living in the 21st century, it is clear that the political Western world is experiencing a tendency towards political authoritarianism, the erosion of spiritual values, and the creation of a technological world. Spengler, it should be emphasised, interpreted the Bible and Christianity itself in a very unique way, neither historically nor theologically. But in essence, the idea was clear: with the emergence of excessive attention to empirical science, the question of the meaning of human life is pushed to the margins. This is still relevant today: the intrusion of technology into life, excessive consumerism, excessive rationalism, and political instability, create an environment for the decline of everything that requires spiritual

creativity and authentic freedom. Christian spirituality indicates that a person's spiritual and psychological well-being is fundamentally related to the practice of faith and the resulting internal harmony of the personality, and to proper human relationships with other people and God.